

το 2008 "Ο τόπος της Κυθρέας", «επιστρέφουμε απόψε νοσταλγοί. Εισερχόμαστε περιδεείς και αμήχανοι στην κωμόπολη της Κυθρέας. Οι δρόμοι άδειοι. Ψυχή. Τίποτε πια δεν είναι το ίδιο. Όλα έχουν αλλιάξει πια. Τίποτε σχεδόν δεν μας θυμίζει την Κυθρέα που αγαπήσαμε. Τα σπίτια ξεκάρφωτα στους δρόμους, γυμνά, ξεχαρβαλωμένα, αγνώριστα. Χαμηλοτάβανα, κάποια χωρίς στέγες, χωρίς πόρτες και παράθυρα. Οι δρόμοι στενοί.

Το τοπίο κι αυτό γυμνό. Έρημο χωρίς δέντρα, χωρίς ένα πράσινο φύλλο. Όλα γυμνά, κιτρινιασμένα, ξηραμένα. Τα περβόλια χάθηκαν εδώ και καιρό. Το ίδιο τα ποτάμια και τα νερά. Περιτρέχουμε τις γειτονιές ... Ξεχάστηκαν πια όλα και χάθηκε κόσμος και κόσμος...

Ταξιδεύουμε νοερά στη μαγεία και το όνειρο μιας εποχής που φαίνεται βυθισμένη στο χρόνο. Ένα πραγματικό όνειρο που θα μας βασανίζει για πάντα, για την ερήμωση της κατεχόμενης γης μας, τους νεκρούς και τους αγνοούμενους μας, τον κόσμο της Κυθρέας που σκορπίστηκε...»

Το παρόν τεύχος έχει επιχορηγηθεί
από τις Ποιητιστικές Υπηρεσίες
του Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού.

Η επιχορήγηση δεν σημαίνει την αποδοχή του
περιεχομένου ή των απόψεων που εκφράζονται
από τη συντακτική επιτροπή από πλειυράς του Υπουργείου
Παιδείας και Πολιτισμού.

Οι καφενέδες του Σαραγιού τις πρώτες τέσσερις δεκαετίες του 20ού αιώνα

(μέσα από κείμενα του περιοδικού *Ελευθέρη Κυθρέα*)

της Ανθής Πέτσα-Σαββίδου

Σημαντικός ο ρόλος του καφενεΐου σε μια κλειστή κοινωνία που σπάνια ξεπερνούσε τα στενά τοπικά όρια του χωριού, σε μια εποχή που η επικοινωνία με τον «έξω κόσμο» ήταν δύσκολη και ο μικρόκοσμος του χωριού ήταν το καφενεΐο. Ο άνδρας δεν πίνει ποτέ καφέ στο σπίτι με τις γυναίκες, μόνο στο καφενεΐο. Και δεν είναι υπερβολή πως όση ώρα δεν εργάζεται ή δεν κοιμάται, στο καφενεΐο θα την περάσει. Εκεί θα κουβεντιάσει με τους φίλους του, θα αστεϊέψει, θα συζητήσει τα προβλήματα του χωριού και τα τελευταία γεγονότα, θα διαβάσει εφημερίδα και θα σχολιάσει τις τελευταίες ειδήσεις ή τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις.

Στο καφενεΐο θα συγκρουστούν οι αντίπαλοι στο τάβλι, εκεί θα παίξουν χαρτιά για ένα κέρασμα ή ένα ρίζο ή μια γαζόζα ή καμιά φορά και κανένα «ψιλή» με χρήματα. Εκεί είναι η ρέσχη, ο τόπος συναλλαγής και διεκπεραίωσης λογαριασμών, υποθέσεων ακόμα και ... συνοικεσίων. Εκεί οι φίλοι θα καταστρώσουν τις «φάρσες» τους για να σκοτώσουν την ώρα τους, θα κουτσομπολιέψουν και από εδώ θα διακηδωθούν τα νέα, κοινωνικά και πολιτικά, σε ολόκληρο το χωριό. Από τους κύκλους του καφενέ θα «ξεπεταχτούν» θυμωσοφίες και φιλοσοφίες του... καφενέ.

Το καφενεΐο έπρεπε να διαθέτει απαραίτητα το πρώτο στο χωριό ραδιόφωνο, το μοναδικό τηλέφωνο και μετέπειτα, στη δεκαετία του 60, την πρώτη τηλεόραση. Στο καφενεΐο θα περνούσαν από χέρι σε χέρι οι εφημερίδες και γύρω από τα τραπέζια του θα διαβάζονταν μεγαλόφωνα τα νέα για εκείνους που αδυνατούσαν ή δεν ήξεραν να διαβάζουν...

Στα καφενεΐα κατέληγαν οι πολιτικοί και οι «πολιτικάντηδες», οι αντίπαλοι στα εκκλησιαστικά «ζητήματα», προς άγναν ψήφων, οι κυβερνητικοί εισπράκτορες για την είσπραξη των κτηματικών φόρων και σε αυτά γίνονταν οι πωλήσεις υποθηκευμένων κτημάτων με δημόσιο πλειστηριασμό από τον εντεταλημένο Κτηματολογικό Υπάλληλο.

Στην περίπτωση της Κυθρέας, στους χώρους των καφενεΐων γίνονταν οι ενοικιάσεις των νερών της Φανερωμένης (Καφενεΐο της Φανερωμένης – του Παυλή του Λευτέρη) ή τα νερά του Αγίου Αντρονίκου (καφενεΐο Χρίστου της Χαραλήμπαινας).

Σε καφενείο της Κυθρέας, την Κυριακή του Πάσχα του 1925 ο γιατρός Κώστας Ν. Κυριακίδης (Κοθήτσις) μίλησε σε συγκέντρωση πολλών κατοίκων της Κυθρέας και των περιχώρων για την ανάγκη ίδρυσης αγροτικού συλλόγου με σκοπό την πθική και υθική εξύψωση της θέσης του εργάτη-αγρότη, ώστε να ακούεται η φωνή τους στη Βουλή και, ει δυνατόν, να εκπροσωπούνται στη Βουλή με ανθρώπους από τα σπλάχνα του λαού για να ψηφίζουν νόμους εργατικούς. Έτσι τον Απρίλη του 1925 ιδρύθηκε ο πρώτος Αγροτικός Σύλλογος Κυθρέας και Περιχώρων.

Στο χώρο της πλάτειας του Σαραγιού στις 27 Μαρτίου 1929 «κοντραρίστηκαν» οι υποψήφιοι για τις πρώτες δημοτικές εκλογές Χρήστος Καττάμης και Κυριάκος Λεμονοφίδης και η πλάτεια πήρε όψη γιορταστική, στολισμένη με μερσίνοι και εθιά, τα σύμβολα των υποψηφίων συνδυασμών.

Η πηλατεία του Σαραγιού της Κυθρέας, τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα υπήρξε κοσμοπολίτικο κέντρο τις Κυριακές και τις μεγάλες γιορτές, αφού συγκεντρωνε στον χώρο της πολλή καφενεία.

Σ' αυτήν ακόμα συναθροίζονταν οι «διανοούμενοι» (δάσκαλοι, καθηγητές, κυβερνητικοί υπάλληλοι, γιατροί) και συζητούσαν σε ομάδες διάφορα φλέγοντα θέματα τοπικού και γενικότερου ενδιαφέροντος.

Απέναντι από τη μεγάλη πηλατεία, με τον τεράστιο πηλάτο να προσφέρει απλόχερα τον ίσκιο του και τα νερά του Κεφαλήβρυσου να κατευθύνονται μέσα από το πέτρινο βερκί στο νερόμυλο Κορώνα, το καφενείο του Στυλιή του Κεληντωνή, που το ξέρουμε σήμερα ως καφενείο του γιου του, Αντώνη Ανθούλη, έσφυζε από ζωή. Το καφενείο του Στυλιή ήταν ένα «μακρυνάρι» μικρότερο και στενότερο από το σημερινό γνωστό καφενείο της κοινότητας.

Τον γέρο πηλάτο της πηλατείας διαδέχθηκε στη συνέχεια η πελώρια καρυδιά που φυτεύτηκε στη θέση του όταν μια άγρια χειμερινή νύκτα πριν από 70 περίπου χρόνια ένας ανεμοστρόβιλος που ερχόταν από τα βορειοδυτικά βρήκε διέξοδο από το άνοιγμα της πηλατείας και έπεσε πάνω του σαν σίφουνας, καταστρέφοντάς τον. Για να συμπληρώσει το κενό ο Αντώνης Ανθούλης φύτεψε την καρυδιά που με τις περιποιήσεις του άπλωσε κλώνους και κλωνιά και κάλυψε τη γύμνια της πηλατείας. Κάτω από τον ίσκιο της ξαπόστασαν και δροσίστηκαν πολλοί από μας, τους καθιούς εκείνους καιρούς...

Δεν ήταν όμως το καφενείο του Στυλιή το μοναδικό καφενείο στο Σαράγιο. Σε μικρή ακτίνα απόσταση από το καφενείο του Ανθούλη, στο οικοδόμημα του Κανικλήδη λειτουργούσε ευρύχωρο καφενείο στο ισόγειο, το καφενείο του Νικόλη του Κανικλήδη. Στο ανώγειο λειτουργούσε ξενοδοχείο από το 1938 μέχρι το 1944. Το καφενείο του Κανικλήδη εμείς στη συνέχεια το ζήσαμε ως το καφενείο του Πετρολήδη. Τις καθημερινές της εφηβικής μας ζωής αραδιαζόμαστε στις 6 το πρωί στις βεράντες του περιμένοντας το δικό μας ηεωφορείο για τη «Χώρα», γιατί εδώ ήταν μιά από τις «στάσεις» των πρωϊνών ηεωφορείων που μας έπαιρναν καθημερινά στα Γυμνάσια και στις δουλειές μας.

Στη νότια πλευρά του δρόμου του Σαραγιού βρισκόταν το καφενείο του Αντώνη Βαφειάδη (Σιόρρη), που το νοίκιαζε και το εργαζόταν τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα ο Ζαχαρίας ο καφετζής. Το καφενείο είχε μεγάλη πηλακωμένη υπαίθρια αυλή, που γέμιζε με θαμώνες τα απογεύματα κάτω από τη σκιά του γεροπηλάτου. Σε μας είναι γνωστό ως το καφενείο του Σιόρρη με τον ίδιο να το διαχειρίζεται μέχρι και το θάνατό του.

Στην βορεινή πλευρά της πηλατείας και δίπλα από το πανύψηλο σπίτι της Χρυσούληας Ελευθερίου βρισκόταν το άηλο καφενείο του Σαραγιού. Οι παλαιότεροι το γνώρισαν ως καφενείο του Γιώργη του Χατζηκωνσταντή, εμείς ως το καφενείο του Γιαηλιούρη, για να μετονομαστεί στη συνέχεια σε καφενείο του Αντρέα του Παυλή.. Ευρύχωρο, με ένα γιγάντιο κλήμα βέρικο που το αγκάθιαζε δίνοντάς του πλούσια σκιά τους ζεστούς καλοκαιρινούς μήνες.

Την Κυριακή, μέχρι να αποτελειώσει η Θεία Λειτουργία, όλα τα καφενεία έπρεπε να είναι κλειστά. Από τις 10 η ώρα άρχιζαν να καταφθάνουν στην πηλατεία του Σαραγιού και να διαμοιράζονται σε όλα τα καφενεία οι θαμώνες από την ενορία της Αγίας Μαρίας, της Θεοτόκου, της Καμάρας και της Χρυσίδας. Αηλιά και από τα Περίχωρα (Νέο Χωριό, Τραχώνι, Βώνη, Παλαιόκυθρο και Έξω Μετόχι) και τις άηλες ενορίες της Κυθραίας είχαν «εντευκτήριο» στη Πηλατεία Σαραγιού. Ήταν τόπος συγκέντρωσης όλων όσοι αγαπούσαν το χαρτοπαίγνιο. Την παρουσία τους έδιναν ο Τσιαττές από το Νιόχωρκο, ο Κιουμαμής από το Τραχώνι, ο Παναγιώτης Τσιώντας από το Παλαιόκυθρο, ο Κωσταντής του Καραγιάννη από τη Βώνη (με φέσι) και άηλοι.

Παιγνίδια τους ήταν η πρέφα (αηλή, τόπουζος και ρωσική), το 66 και το σκαμπίλι. Οι νεώτεροι ασχολούνταν με το ... ραμί και το πόκερ. Αργότερα με τον κουγκάν. Στου Κανικλήδη με το μπιλιάρδο και σε κάποιο ανώγειο δωμάτιο με το ... Ζάρι (μπαρπούτι).

Μια πολύ χαρακτηριστική και ωραία εικόνα, τα κυριακάτικα πρωϊνά του Σαραγιού που όλα τα καφενεία και τα άκρα του ασφαλιστωμένου δρόμου ήταν κατάμεστα από θαμώνες, ντόπιους και ξένους από τα περίχωρα και τη Λευκωσία, δημιουργούσε η εμφάνιση μικρών παιδιών του Δημοτικού, που περιφέρονταν στην πηλατεία κρατώντας στα χέρια τους ορμαθούς από καβούρια δεμένα με γδέρματα της συκαμιάς ή σπάγγους και τα διαηλούσαν για πώληση. Οι ξένοι επισκέπτες, προπαντός οι «χωραίτες», τα αγοράζαν με πολλή όρεξη και προθυμία, προσφέροντας στους πιτσιρικούς ένα-δυό τριαράκια τη κλωστή!

Άηλη ωραία καλοκαιρινή εικόνα έδινε το Σαράγιο στις καλοκαιρινές διακοπές των σχολείων. Τέτοια εποχή στα καφενεία «εισέβαησαν» οι αμέτρητοι δάσκαλοι που επέστρεφαν στη βάση τους σκοτώνοντας τις ώρες τους. Όσοι από αυτούς δεν είχαν το σαράκι του γεωργού και καθημερινή περνούσαν ευχάριστα αρκετή ώρα στη δροσιά της πηλατείας. Εκτός από ευκαιρία ξεγνοιασιάς και συνάντησης με συναδέλφους και συχωριανούς τους, οι δάσκαλοι κατέστρωναν σχέδια για τη νέα σχολική χρονιά... Περίμεναν μάλιστα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τον Επιθεωρητή Δημοτικής Εκπαίδευσης Στυλιανό Αθανασιάδη (1885-1966) να εμφανιστεί

για να τους ενημερώσει ποιοι νέοι δάσκαλοι διορίστηκαν και πού, ποιοι πήραν μετάθεση και πού τοποθετήθηκαν, ποιοι πήραν προαγωγή και πού μετατέθηκαν.

Όταν ο Αθανασιάδης κατέβαινε στο Σαράγιο - κατά κανόνα τις Κυριακές - στο καφενείο που καθόταν σχηματιζόταν ένας πηλατός κύκλος και όλοι περίμεναν τον Αθανασιάδη να μιλήσει θίγοντας κάποιο κοινοτικό ζήτημα, να ακούσουν τις απόψεις του, να θαυμάσουν την επιχειρηματολογία του, σε αντίθεση με τον άηλο επιθεωρητή Μιχαήλ Ανδρόνικο που παρακοιλουθουσε με ενδιαφέρον τις συζητήσεις στα καφενεία του Σαραγιού αηλιά σπάνια έπαιρνε μέρος σ' αυτές. Όταν του ζητούσαν όμως τη γνώμη του για κάποιο «φλέγον» θέμα, ξεδίπλωνε με σαφήνεια, χωρίς προκατάληψη, την άποψή του, με θετικότητα και κριτική σκέψη που γινόταν ασπαστή.

Όμως αγαπημένη ενασχόληση του επιθεωρητή Ανδρόνικου ήταν το ραμί στο καφενείο του Ζαχαρή, το οποίο απολάμβανε απερίσπαστος, αφού η γυναίκα του Ευανθία μαζί με τη Κική και την Ηρώ βρίσκονταν λίγα μέτρα πιο πάνω, στο χώρο έξω από το σπίτι του Πουηθήκα, απολαμβάνοντας την κοσμοπολίτικη βαβούρα της πηλατείας και περιμένοντας τον Ανδρόνικο να τελειώσει το παιγνίδι για να επιστρέψουν όλοι μαζί στο σπίτι τους.

Τα καφενεία της Κυθρέας δεν ήταν μόνο χώρος για να περάσει ο Κυθρεώτης ευχάριστα και να «σπαταλήσει» κάποιες ώρες του, ή να ασχοληθεί με τυχερά παιγνίδια. Τη δεκαετία του '30 με πρωτοστάτη τον γιατρό Ευέληοντα Ιακωβίδη στην πηλατεία του Σαραγιού γίνονταν υπαίθριες διαλέξεις χωρίς προγραμματισμό και φιλολογικές συζητήσεις. Μια ομάδα από οκτώ-δέκα «διανοούμενους» της εποχής τους, δασκάλους και αποφοίτους Σχολών Μέσης Παιδείας με αρχηγό τον γιατρό μαζεύονταν στο καφενείο του Πηάτανου τα βράδια του καλοκαιριού για να απολαύσουν τον βαρύ γλυκό τους ή τη λεμονάδα τους. Λίγο πιο πέρα ο άηλος γιατρός στη κοινότητα, ο Κώστας Κοηίτης απολάμβανε ηδονικά τον... ναργιλέ του κι έκλειε τα βλέφαρα βυθισμένος σε μια γλυκύτατη νιρβάνα.

Οι «διανοούμενοι» άρχιζαν φιλολογική συζήτηση πάνω στη Νεοελληνική και την παγκόσμια λογοτεχνία. Για το Ταξίδι του Ψυχάρη και τους αγώνες του για τη Δημοτική Γλώσσα, για τον Εθνικό μας Ποιητή Διονύσιο Σολωμό και τους Εφεύθερους Ποητορκεμένους του, για τον Λόρδο Βύρωνα και την Ποίηση του και την αγάπη του για την Εηλιάδα και την Κηασσική Αρχαιότητα και τη θυσία του στο Μεσοηόγγι.

Για τον Δωδεκάλογο του Γύφτου και τη Φηλογέρα του Βασιλιά του άηλου μεγάλου Εθνικού Ποιητή Κωστή Παηαμά που μεσουρανούσε τότε στις τρεις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας. Για τον Κάηβο, τον Ποηηιά, τον Καβάφη, τον Δροσίνη,

τον Παπαδιαμάντη, τον Καρκαβίτσα, τον Γρυπάρη, τον Σικελιανό... Για τον Ουγκώ, τον Γκαίτε, τον Ντοστογιέφσκυ, τον Τολστόϊ. Εισηγητής και συντονιστής ο πηλατιά μορφωμένος γιατρός Ευέληθων Ιακωβίδης.

Ο γιατρός Ευέληθων δεν περιοριζόταν μόνο στις φιλολογικές συζητήσεις. Με ευφράδεια και παραστατικότητα έδινε διαλέξεις για ειδικά ιατρικά θέματα, για τη λειτουργία των διαφόρων οργάνων του ανθρωπίνου σώματος και το έργο που επιτελούν.

Σπουδασμένος στην Ελλάδα και στη συνέχεια στο Παρίσι, με πηλατιούς ορίζοντες και επηρεασμένος από τη παραμονή του για σπουδές στη Γαλλία, ομιητικότατος αθηναίος και δεινός συζητητής ο Ευέληθων ήταν περιζήτητος στις καθοκαιρινές συνάξεις. Γύρω του μαζεύονταν ο Ζήνωνας Καττάμης, ο Χριστάκης Βατάκης, ο Παναγιώτης Παπαγεώργης, ο Στέλιος Στυλιανίδης, ο Γασσεμίδης, ο Παύλος Παυλίδης (ο Κκιρής), ο Γ. Κορέλλης, ο δάσκαλος από το Τραχώνι Γιώργος Χαραλαμπίδης.

Και όταν πηλατιάζαν τα μεσάνυχτα και ο καφετζής άρπαζε τη σκούπα για να καθαρίσει και να κλείσει το καφενείο, η συντροφιά σηκωνόταν για τον νυχτερινό περίπατο αφήνοντας στη πηλατιά τον γιατρό Κορίτση να φουμάρει ηδονικά τον ναργιλέ του μαζί με τον γέρο-Τσιαττέ, τον Πετρή τον Νιοχωρίτη και δυο τρεις άλλους...

Ιδιαίτερη όμως νότα έδινε στο καφενείο του Στυληή του Κελαντωνή (Ανθούλη) η απαγγελία του έπους του κρητικού Βισσέντζου Κορνάρου «Ερωτόκριτος». Ο Χρυσιδιώτης Ιορδάνης Κέκκος, ψάλτης στην Εκκλησία του Τιμίου Σταυρού Χρυσίδας, απήγγελλε μελωδικά μεγάλα αποσπάσματα από μνήμης με ρυθμό και με μέτρο. Πολλοί θαμώνες του καφενείου μετακινούσαν τις καρέκλες τους, περιτριγύριζαν και άκουαν με προσοχή, αγάπη και ενδιαφέρον τον τραγουδιστή. Ανάμεσά τους ο Χρίστος Λογγίνος, ο Ευγένιος Ανδρονίκου, ο Γιάγκος του Σωτήρη (εθεληνής των Βαλκανικών Πολέμων και του Μικρασιατικού) και ο Σταύρος Κυπραγόρας που ως αδελφότεχνος του Ιορδάνη καμάρωνε τον θείο του!

Παλιοί καλοί καιροί, τότε.

Τότε... που ο κόσμος δεν καθόταν μπροστά από μία τηλεόραση απομονωμένος από τους γύρω του. Τότε που η προσωπική επαφή, η συναναστροφή και οι φιρίες ήταν το άθιας της ζωής και η αλληλαγή στην καθημερινότητα. Τότε που οι άνθρωποι ευχαριστιόνταν με το κέρασμα ενός καφέ, ενός λίζου, μιας γαζόζας... Τότε που άκουγες συχνά το «καθώς τον», «κόπιασε», τότε που οι συγχωριανοί αποζητούσαν τη συντροφιά του γείτονα, του παραγείτονα, του κουμπάρου, του φίλου...